

L' hora de les faveles

Quan, ara fa un any, el candidat del Partido dos Trabalhadores (PT), Luiz Inácio Lula da Silva, va ser proclamat president de la República Federativa del Brasil, bona part de la població del gegant sud-americà va recuperar una confiança en la política que ningú recordava quant feia que s'havia esvaït. Molta gent va tornar a creure que les coses podien canviar.

Sens dubte, un dels col·lectius que més esperances va dipositar en el canvi polític és el d'aquells que viuen en els barris de barraques que trobem en moltes urbs brasileres, les faveles. Aquestes comunitats solen estar marcades per la manca o precarietat d'infraestructures, un índex d'atur altíssim, rendes molt baixes i l'estigma de la violència. Es calcula que a la ciutat de Rio de Janeiro 1,2 milions de persones viuen en una de les 600 faveles que esquitxen la seva espectacular orografia. Moltes vegades s'alcen contigües a barris benestants com Copacabana o Ipanema, i han anat creixent des de principis del segle XX, amb l'arribada d'onades migratòries que la Cidade Maravilhosa ha estat incapaç d'assimilar.

Una favela més. Cidade de Deus és una més d'aquestes comunitats. Va néixer a la dècada dels 60 per acomodar els veïns desplaçats d'una vintena de faveles que feien nosa a la reforma urbanística del Govern de torn. Però la seva anomenada ha anat creixent dins i fora del Brasil. De les luctuoses primeres planes dels diaris va passar als estants de les llibreries –gràcies a la novel·la de Paulo Lins *Cidade de Deus* (en català a l'editorial Proa l'any

2001)– i més tard als cinemes de tot el món, amb la guardonada pel·lícula de Fernando Meirelles, del mateix nom. Però Cidade de Deus no és només allò que els mitjans de comunicació retransmeten com un territori dominat pel narcotràfic, és també la llar de milers d'homes i dones que treballen dia a dia per poder viure amb dignitat.

La Iara Olivera va néixer a la favela i ja fa vint anys que està implicada en diferents projectes socials, els mateixos que milita en el PT. Comenta que "veure un exoperari, un home que ve del poble, aconseguir la presidència de la república" va omplir-li "d'alegria i esperança". Però és cauta a l'hora de parlar del primer any del Govern Lula: "M'ha sorprès positivament la seva política internacional, però desitjaria que en matèria social s'anés més ràpid. Tot i així espero que durant el 2004 les coses s'agilitin." Dels 70.000 veïns de Cidade de Deus es calcula que només un de cada quatre està plenament alfabetitzat. La Iara va posar en marxa fa sis anys Alfazendo, una ONG que té com a objectiu ensenyar a llegir i escriure a aquells que s'han vist exclosos de l'ensenyament públic. El que pretenen, explica, "és transformar la gent, fent ús de l'educació, en ciutadans conscients dels seus drets i, per tant, capaços de lluitar perquè aquests drets els hi siguin respectats". La mateixa Iara ens ho il·lustra amb un exemple: "Una dona analfabeta que va a l'hospital i és tractada negligentment torna a casa amb el cap baix, sense queixar-se, perquè no té pas consciència que els seus drets han estat trepitjats."

Per a la Iara, el primer que qualsevol Govern hauria de fer per ajudar les co-

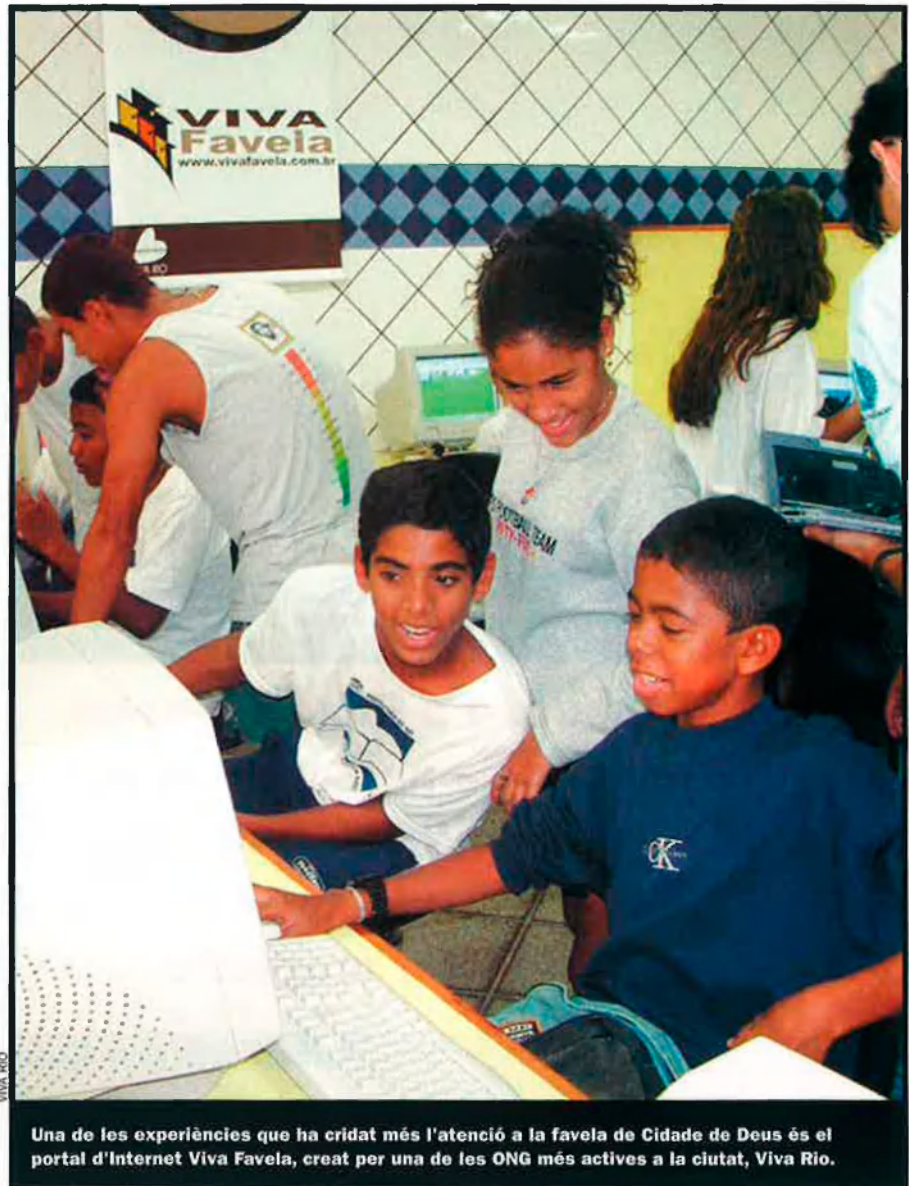
Un dels col·lectius
més il·lusionats
a aconseguir
que Lula da Silva
fos president del Brasil
fou la gent
de les faveles,
els barris més pobres
de les grans urbs
del país.
Saben que els canvis
són lents, però confien
en el seu president.

munitats més necessitades és “escoltar-ne els habitants, perquè a la favela hi ha gent capacitada per canviar la realitat que els envolta. El que fa falta és ajudar aquesta gent a formar-se, i donar-li veu en els projectes de desenvolupament”, i conclou: “Les solucions als problemes de la favela sortiran de la favela mateix.”

Tot i les moltes hores de treball voluntari donant classes a joves i grans, la Iara encara troba temps per formar part de l'executiva del projecte “Por uma Cidade de Deus”. Aquesta és una iniciativa nascuda poc després de formar-se el Govern Lula, i que compta amb el seu acompanyament des d'aleshores. És pionera a Rio pel fet de ser capaç “d'asseure al voltant d'una mateixa taula entitats locals –ja són una vintena–, les diferents administracions i l'empresariat de la ciutat, per trobar solucions als problemes locals.” Organitzacions com Unicef i UNESCO donen suport a un projecte que busca, entre d'altres coses, eradicar la discriminació que pateixen els habitants de les favelas per part de la resta de la societat. I és que, en paraules de Iara Olivera, “hi ha una violència molt pitjor que la de les armes: la violència de la discriminació”. Una discriminació que afecta cada dia tot tipus de gent de les favelas.

El rescat de la dignitat. Al bell mig de la favela, la Casa de Santa Ana és un centre de dia per a la gent gran necessitada. L'assistenta social Maria de Lourdes Bráz, fundadora i coordinadora del centre, va viure amb il·lusió la victòria de Lula, i creu que els primers passos duts a terme pel Govern federal “són positius, però el camí encara és molt llarg”. A la Casa de Santa Ana intenten “ajudar la gent gran més desafavorida, amb una atenció social i sanitària, i fer que així recuperin la dignitat”. En aquest sentit Lourdes destaca la importància de l'anomenat Estatut de la Gent Gran, aprovat pel Govern del PT amb la intenció “d'ajudar en el reconeixement i respecte dels nostres avis. Volem que el vellets se sentin estimats però, sobretot, que s'estimin a ells mateixos i que tornin a sentir-se dignes de ser estimats com tothom”. Lourdes creu que, “per damunt dels problemes més

Una de les experiències que ha cridat més l'atenció a la favela de Cidade de Deus és el portal d'Internet Viva Favela, creat per una de les ONG més actives a la ciutat, Viva Rio.

palesos de la comunitat com la manca de serveis públics, vivendes precàries i violència, el principal problema dels qui viuen en una favela és la falta d'autoestima”. I apunta cap a on haurien d'anar encaminades totes les polítiques socials: “Ajudar els més pobres amb programes de lluita contra la fam com els que impulsa el Govern federal es positiu, però no podem esperar que accions de caire pal·liatiu resolguin res a mig i llarg termini. Està bé donar menjar a qui té gana, però el que de debò ajudaria és crear ocupació.”

A la Casa de Santa Ana treballen dia a dia envoltats d'una calma tensa. “Els criminals –diu Lourdes Bráz– no destor-

ben de forma directa la nostra tasca social, perquè treballem per a la gent gran, un col·lectiu que no interessa al narcotràfic. Una altra història és la gent que treballa per als joves, que sí que topen amb les bandes locals.” És una qüestió d'interessos i recursos humans; Lourdes explica que si un nen recupera l'esperança en el futur assistint, per exemple, a classes de fotografia o de teatre, deixa de veure la delinqüència com a única sortida a la pobresa, i per tant deixa de ser carn de canó per als narcotraficants.

Les favelas i la xarxa. Una iniciativa de les favelas que ha despertat més interès és l'ús d'Internet. Tot i les difi-

Ciutats com Rio han vist com creïxen les faveles als seus suburbis. En aquest sentit una de les primeres propostes de Lula ha estat concedir-los títols de propietat als qui hi viuen.

Es calcula que a Rio de Janeiro, 1,2 milions de persones viuen en alguna de les 600 faveles que esquitxen la seva espectacular orografia

cultats pròpies d'un entorn amb violència, rendes molt baixes i infraestructures deficientes, l'ús d'Internet a les faveles és més estès del que hom podria imaginar. Darrerament, el fenomen dels "cibercafès" ha ajudat a acostar la xarxa a aquestes comunitats. En molts casos, aquests locals on es pot accedir a Internet a un preu raonable són iniciatives d'organitzacions no governamentals com ara Viva Rio, una de les més importants de la ciutat, que treballa des de fa deu anys en accions a favor de la igualtat social i en contra de la violència.

Cristiane Ramalho és editora executiva de Viva Favela, un portal d'Internet engegat per Viva Rio en què col·laboren professionals del periodisme veïns de diferents faveles de Rio de Janeiro, i que busca la "inclusió digital i la democratització de la informació". Ramalho, reconeix que el Govern de Lula potser ha decebut una mica l'electorat més esquerrà, però adverteix: "Jo no esperava cap miracle en el primer any. S'ha de donar temps al temps."

Viva Favela intenta dur a terme una tasca informativa en dos sentits: produeix "continguts periodístics per als habitants de les faveles (sobre temes

Llibres per Lula

La presidència brasilera de Lula da Silva ha generat una gran expectació mundial, i prova d'això són els diversos llibres que han aparegut recentment sobre la qüestió. Bàsicament per radiografiar el país i parlar de l'home que l'ha de salvar o, com a mínim, canviar.

També en català han aparegut novetats sobre el tema. *Per fi, Brasil* (Editorial Rosa dels Vents), d'Anna Tortajada i Natza Ferré; i *El país de Lula* (Editorial Ara Llibres - Fundació Escacc), de Montse Poblet.

El primer llibre duu per subtítol "Un viatge al país de Lula" i és el primer retrat que n'extreuen dues periodistes que sense saber com era el Brasil però impactades per l'efecte Lula decideixen anar-hi i passar quatre mesos viatjant pel país. Com diuen elles mateixes: "No som analistes polítiques, ni econòmiques, ni sociològiques, però també tenim sentit comú i creiem en la utopia", i asseguren que van decidir explicar "sense marcs teòrics ni paraules erudites, com és el Brasil actual, el país d'on ha sortit Lula i el PT, el país que ara Lula vol reformar." Durant el viatge han recollit la diversitat brasilera parlant amb tot de gent, des de membres del gabinet del president als habitants de les faveles.

En l'altra obra, que duu per subtítol "9 històries per entendre el nou Brasil", Montse Poblet aprofundeix en la vida de diversos brasilers, fruit de la seva experiència de tres anys vivint al país i col·laborant amb els camperols *Sem terra*, i que posteriorment va cobrir per a Catalunya Ràdio les eleccions presidencials i va tornar-hi l'estiu passat expressament pel llibre. A *El país de Lula* Poblet divideix cada capítol amb un tema com el racisme, la sanitat o la reforma urbana, i la història i les esperances d'un o dos personatges, com una metgessa, un músic, una mestressa de casa, un aturat, un pagès o una professora, entre altres. Aquest material el complementa a cada capítol amb entrevistes a membres del Govern que expliquen les porpostes de Lula en cada camp. Entre aquests hi ha diversos ministres, com els de Sanitat, Educació o Ciutats. Montse Poblet escriu que "la pregunta de si aquest altre Brasil és possible continua pendent de resposta. Alguns diuen que la por, ara a un fracàs, ha crescut, però que així i tot es manté l'esperança".

Oriol Cortacans

Un símbol per una Amèrica Llatina desorientada

Molta prudència i un xic d'audàcia. Aquesta sembla ser la premissa que aplica el president brasiler, Luiz Inácio da Silva, per governar un país tan immens com complex, terriblement injust però alhora molt dinàmic i dipositari de rics moviments socials. Prudència per mantenir la política econòmica dissenyada pel seu antecessor, Fernando Henrique Cardoso, basada en l'austeritat pressupostària i la privatització de les empreses públiques. Una política, contestada pels sectors esquerrans del Partit dels Treballadors (PT) i pels sindicats, a la qual no vol renunciar perquè considera que és l'única possible, i que cal fugir com de la pesta d'experiments que només poden provocar hiperinflació i espantar els inversors estrangers. La prudència, fins l'exageració, també la trobem en una altra de les banderes de l'esquerra brasilera, la reforma agrària. Sense ser tan tebi com Cardoso, Lula ha evitat, de moment, l'enfrontament amb els terratinents, que exerceixen un poder fàctic en molts estats del país.

L'audàcia està representada pel projecte Fam Zero, una de les promeses electorals, i la concessió de títols de propietat als habitants de les favelas. La Fam Zero ha fet descobrir que en un país ric, amb una agricultura competitiva i una indústria desenvolupada, capaç de construir avions i enviar satèl·lits a l'espai, encara hi ha bosses de quart món, sobretot en les zones rurals del nord-est i en els suburbis de les grans ciutats. Un projecte potser més revolucionari que moltes de les revolucions que es fan i es desfan. Perquè poques coses són tan revolucionàries com tornar la dignitat a les milions de persones a les quals la fam els hi havia robat.

La determinació en la lluita contra la fam, que no és un mal exclusiu del Brasil sinó que es troba estesa a bona part del sud, una política exterior que no està condicionada pels interessos dels Estats Units (visita a Cuba) i el lideratge a la cimera de Cancun, en defensa dels països del sud, li han fet guanyar protagonisme a una Amèrica Llatina desorientada. Després del fracàs de les experiències socialistes, tant del socialisme real

Lula ha esdevingut des del principi del seu mandat un líder del centre i sud d'Amèrica capaç de fer sentir la veu d'aquestes nacions davant els EUA.

(Cuba) com del socialisme autòcton (Perú amb Velasco Alvarado, sandinistes a Nicaragua), i del populisme, que reapareix periòdicament per anunciar la mala nova (Chávez), Lula s'erigeix en el referent de l'esquerra i el símbol dels desheretats.

Des de Salvador Allende, potser cap estadista havia desperatat tantes expectatives en un continent empobrit per unes polítiques econòmiques errades, unes èlits insolidàries i uns dirigents més preocupats de doblegar-se davant els poderosos que no pas de servir als més desfavorits. Una popularitat que ha augmentat amb la decisió de fitxar els turistes nord-americans a la seva arribada als aeroports brasilers. Encara que la mesura ha estat demanada per un jutge, el control no s'hagués pogut aplicar sense el suport del president, que demostra amb aquest fet que el Brasil no pot merèixer el mateix tracte que El Salvador o Swazilàndia. Una qüestió que semblen desconèixer el president Bush i els seus assessors.

Antoni Castel

propers o bé d'utilitat, com una borsa de treball", diu la Cristiane, "però també destinats als mitjans de comunicació tradicionals, que semblen incapaçs de trobar notícies positives provinents de les favelas, quan n'hi ha moltes". Aquest és un intent més d'aconseguir que, fent ús de la terminologia carioca, el *morro* –els turons, i per extensió les favelas que els

ocupen– es trobi amb l'asfalt –la resta de la ciutat.

El Brasil té moltes cares, però sovint la de la violència i la pobresa són les úniques que ens arriben. Potser la dels qui lluiten per eliminar les desigualtats que marquen una societat complexa no és gaire noticable. Sí que va ser notícia, i ben sonada per històrica, que l'esquerra

arribés finalment a governar el país. Caldrà veure si després d'un any de rotatge, i superats els entrebancs inicials, el Govern de Luiz Inácio Lula da Silva serà capaç d'engegar les reformes promeses i fer realitat les esperances del poble brasiler.

David Fernández